

Dwór Tęczyńskich w Końskowoli

Informacja o tym, że występujący w źródłach zamek w Końskowoli (pierwsze wzmianki o nim pochodzą z końca XV wieku) przetrwał do naszych czasów w postaci pochodzącej z XVI w. kamienicy, pełniącej dziś funkcję plebanii, była zaskakująca dla wielu osób. Najczęściej słowo „zamek” kojarzymy z zamkniętym obwodem murów, basztami i ewentualnie budynkiem mieszkalnym zlokalizowanym w obwodzie murów. Skojarzenie to jest jak najbardziej słuszne, niemniej jednak w przypadku Końskowoli możemy na razie mówić o obronnej siedzibie możnowładczej w formie wieży – stosunkowo popularnej od średniowiecza po wiek XVII.

Obecny kształt kamienicy, wiązanej z rodem Tęczyńskich może wydawać się daleki od wzoru „siedziby możnowładczej”. Tymczasem końskowolska kamienica w czasie powstawania była niemal wiernym odzwierciedleniem pałacu króla Zygmunta I Starego w Piotrkowie Trybunalskim, wystawionego w latach 1512-1519 przez królewskiego budowniczego Benedykta.

Prawdopodobny fundator dworu w Końskowoli, Andrzej Tęczyński kasztelan krakowski (zm. 1561 r.) był dworzaninem Zygmunta i od 1530 roku pełnił prestiżową funkcję miecznika koronnego. Od roku 1537 r. zasiadał w Senacie jako kasztelan połaniecki i zapewne czynnie uczestniczył w życiu publicznym kraju. Świadczy o tym także i to, że posiadał swoje siedziby nie tylko w stołecznym Krakowie, ale również w Lublinie i Piotrkowie, gdzie odbywały się sejmy i zjazdy z udziałem monarchy.

Z inwentarza parafii Końskowola z 1675 r. wiemy, że kamienica Tęczyńskich, niewiele chyba wcześniej przejęta przez prepozytów na siedzibę, posiadała trzy kondygnacje. Porównajmy zatem wizerunki królewskiej kamienicy w Piotrkowie Trybunalskim z kamienicą Tęczyńskich w Końskowoli

Zdjęcie z prawej strony stanowi rekonstrukcję kamienicy w Końskowoli, wykonaną przez dodanie jednej – nieistniejącej od XVIII w. kondygnacji. Widok na kamienicę końskowolską od strony kościoła szpitalnego p.w. św. Anny

W XVI wieku kamienica-pałac z wyodrębnionymi traktami na każdej kondygnacji stanowiła siedzibę o prestiżowym charakterze, o czym zaświadcza m.in. ryciny przedstawiające piotrkowski dwór królewski:

Trójkondygnacyjna kamienica w XVI w. w sposób znaczący odbijała się od niskiej zabudowy miejskiej – czy było to w królewskim Piotrkowie, czy w magnackiej Końskowoli. Rycina z prawej strony przedstawia wizerunek dworu piotrkowskiego z drugiej połowy XIX w. Nawet wówczas dominował w przestrzeni miasta.

Dodatkowo pałac królewski posadowiony został na niewielkim, prawdopodobnie sztucznym, wzniesieniu, co widać na rycinie Pufendorfa, przedstawiającej pożar Piotrkowa podczas tzw. Potopu.

Pożar Piotrkowa 1657 r.

Kamienica w Końskowoli jest kopią piotrkowskiej również i w tym elemencie – do dziś zauważalne jest wyniesienie, prawdopodobnie usypane na obwodzie dawnego wału obronnego.

Kamienica w Końskowoli jest posadowiona na wyraźnym, sztucznym wyniesieniu

Końskowola lokowana została na północ od Starej Wsi (Witowskiej Woli) między trzema wzgórzami, dziś już ledwo się rysującymi. Na jednym z nich, schodzącym ku rzece Kurówce posadowiony został kościół parafialny, na drugim znajdowały się zabudowania folwarczne oraz okrągła baszta, wspominana jeszcze w inwentarzu folwarku z 1778 r., na trzecim zaś – obejmującym sztuczne wyniesienie – zlokalizowana została kamienica Tęczyńskich. Dominowała ona zatem – zgodnie z ideologią szlachecką – nad miasteczkiem, stanowiącym siedzibę administracji klucza.

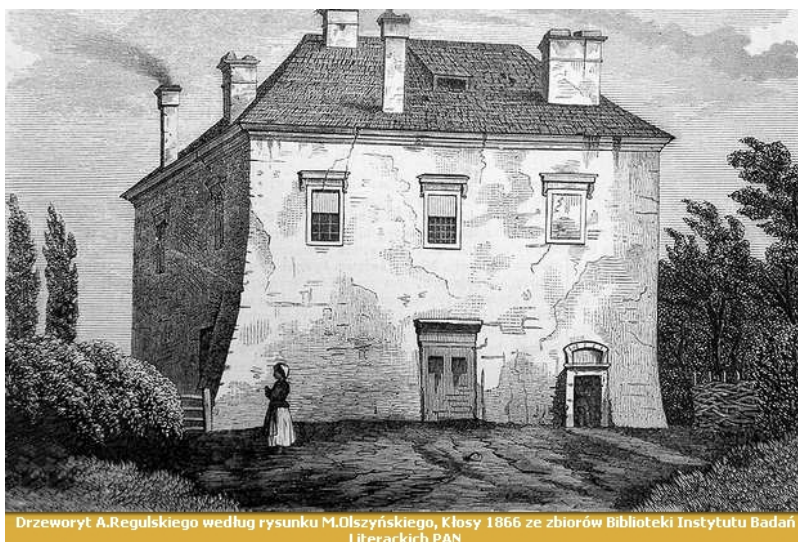
Zdjęcie lotnicze z lat pięćdziesiątych XX w. wyraźnie wskazuje, że nasyp, na którym posadowiono kamienicę powstał na obwodzie wcześniejszego założenia obronnego.

Jedynym obiektem, który mógł „mierzyć” się z siedzibą Pana był kościół parafialny – mauzoleum rodowe. Jest wielce prawdopodobne, że kamienica i w pełni murowany kościół parafialny p.w. Krzyża Świętego zostały wystawione w tym samym czasie – a więc między nadaniem praw miejskich Końskowoli w 1532 r., a połową wieku XVI, gdy wzmiankowany jest już również kościół szpitalny p.w. św. Anny. Za prawdziwością takiej tezy przemawiają nie tylko przesłanki historyczne, ale i układ miasta lokacyjnego. W szczególności należy zwrócić uwagę, że kościół farny i dwór wystawiono w jednej linii.

Oczywiście dwór Tęczyńskich nie był tak wystawny, jak królewski. Wieża w Piotrkowie zbudowana została na planie zbliżonym do kwadratu, o wymiarach 18,5 na 20 metrów. Założenie w Końskowoli ma wymiary ok. 11 na 12 metrów.

W drugiej połowie XVI w. prawdopodobnie Jan Tęczyński kasztelan wojnicki lub jego młodszy brat Andrzej wojewoda krakowski wybudowali dwór-pałac w Jakubowicach Murowanych pod Lublinem.

Jakubowice Murowane w XV w. stały się własnością Marcina Kazimierskiego herbu Rawicz, bliskiego kuzyna Anny z Konińskiej Woli, babki wspomnianych Jana i Andrzeja. W latach sześćdziesiątych XVI w. kuzynka fundatora kamienicy w Końskowoli, Jadwiga Tęczyńska wyszła za właściciela Jakubowic, ... Samoborzeckiego herbu Rawicz. Zapewne po jej śmierci Jan Tęczyński lub jego brat Andrzej kupili kilkuwioskowy klucz i wystawili pałacyk, który po 1601 r. stał się jedną z siedzib Andrzeja Tęczyńskiego kasztelana wiślickiego (zm. 1613 r.). Słynący z urody dwór posiadał... trzy kondygnacje, a XIX wieczna rycina przedstawiała go – już po rozebraniu najwyższej kondygnacji – w następujący sposób:

Podobieństwo do kamienicy końskowskiej jest olbrzymie. Wzór pałacu w Piotrkowie, przeniesiony – w zmniejszonej formie – do Końskowoli, został wykorzystany raz jeszcze, może nawet pół wieku później, w Jakubowicach Murowanych.

Kamienica w Końskowoli od strony południowej. Układ budynku został zmieniony w XIX w. poprzez dobudowanie widocznego po prawej stronie skrzydła mieszkalnego. W tle kościół św. Anny.

Projekcja pierwotnej bryły kamienicy w Konskowoli, po odjęciu skrzydła oraz dodaniu kondygnacji, przedstawia się następująco (widok od południa):

Projekcja ta nie uwzględnia zdobień i detali architektonicznych, pierwotnie zdobiących kamienicę. O tym, że takowe występowały, świadczą wyniki sondażowych badań archeologicznych, prowadzonych w trakcie układania sieci światłowodowej wzdłuż ulicy Lubelskiej (wytyczonej w początkach XIX w., obecnie rozdzielającej kamienicę i kościół św. Anny). W trakcie tych badań odkryto m.in. elementy kamieniarki, w tym pochodzącej z partii kolumnowych.

Przemysław Pytlak

wejdź na stronę główną

<http://www.konskowola.eu>